भेदज्ञानेराजसत्वमाह पृथक्त्वेनेति यत्पृथक्त्वेनभिन्नत्वेनज्ञानंतद्राजसमितिसंबंधः पृथक्त्वेनेत्येतद्विवृणोति सर्वेषुभूतेषुपांचभौतिकत्वेनाविशिष्टेषुनानाभावान्सुरनरतिर्यक्स्थावरत्वभेदेननानात्वानि बहुवचनमत्यंतभेदप्रदर्शनार्थं पृथग्विधान्एकजातीयेष्वपिनरादिषुप्रत्येकंविभिन्नप्रकारान्यज्ज्ञानंवेत्तिविषयीकरोतीति येनज्ञानेनवेत्तीतिवक्तव्येएधांसिपचंतीतिवत्यज्ज्ञानंवेत्तीतिकरणेकर्तृत्वोपचारोबोध्यः तेनआत्मनांपरस्परभेदस्तेषामीश्वराद्भेदस्तेभ्यईश्वरादन्योन्यतश्चजडवर्गस्यभेदइत्यनौपाधिकभेदपंचकज्ञानंकुतार्किकाणांराजसमेवेत्यभिप्रायः ॥ २१ ॥ यत्तुज्ञानंएकस्मिन्कार्येदेहेप्रतिमादौवा कृत्स्नवत्परिपूर्णवदेतावानेवात्माईश्वरोवेतिसक्तंअभिनिवेशयुक्तं अहैतुकंनिरुपपत्तिकं अतत्त्वार्थवत्परमार्थावलंबनशून्यं अल्पंतुच्छविषयत्वादल्पफलत्वाच्च यदेवंभूतंज्ञानंतत्तामसमुदाहृतं ॥ २२ ॥ अथकर्मत्रैविध्यमाह नियतमित्यादिना नियतंनित्यं संगरहितंअभिमानवर्जितं रागइष्टेप्रीतिर्द्वेषोऽनिष्टेऽप्रीतिस्ताभ्यांकृतंइष्टानिष्टप्राप्तिपरिहारार्थंकृतंरागद्वेषतःकृतंतदन्यदरागद्वेषतःकृतंनिष्कामभित्यर्थः फलगुचलीयतेचेतिफलंक्रिययाप्राप्यमनात्मवस्तुतदन्यदफलमनागंतुकंपरिपूर्णमविनाशिआत्मतत्त्वंतत्प्रेप्सुनाकृतंविविदिषंतियज्ञेनेतिश्रुत्याआत्मलाभार्थंयज्ञादेर्विनियोगात् तत्कर्मसात्विकमुच्यते ॥२३॥ यत्तुकामेप्सु

पृथक्त्वेनतुयज्ज्ञानंनानाभावान्पृथग्विधान्॥ वेत्तिसर्वेषुभूतेषुतज्ज्ञानंविद्धिराजसं ॥ २१ ॥ यत्तुकृत्स्नवदेकस्मिन्कार्येसक्तमहैतुकं॥ अतत्त्वार्थवदल्पंचतत्तामसमुदाहृतं॥ २२॥ नियतंसंगरहितमरागद्वेषतःकृतं॥ अफलप्रेप्सुनाकर्मयत्तत्सात्विकमुच्यते ॥ २३ ॥ यत्तुकामेप्सुनाकर्मसाहंकारेणवापुनः॥ क्रियतेबहुलायासंतद्राजसमुदाहृतं ॥२४॥ अनुबंधंक्षयंहिंसामनपेक्ष्यचपौरुषं॥ मोहादारभ्यतेकर्मयत्तत्तामसमुच्यते॥ २५॥ मुक्तसंगोनहंवादीधृत्युत्साहसमन्वितः॥ सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारःकर्तासात्विकउच्यते ॥२६॥ रागीकर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धोहिंसात्मकोऽशुचिः॥ हर्षशोकान्वितःकर्ताराजसःपरिकीर्तितः॥ २७॥ अयुक्तःप्राकृतःस्तब्धःशठोनैकृतिकोऽलसः॥ विषादीदीर्घसूत्रीचकर्तातामसउच्यते॥ २८॥

नाफलार्थिनासाहंकारेण यद्यपिसात्विकोप्यनात्मवित्साहंकारस्तथापिअहमेवकर्मकुशलोमहान्श्रोत्रियइत्यभिमानोहंकारस्तद्वतासाहंकारेण वाशब्दश्चार्थे क्रियतेबहुलायासंअतिश्रमकरंतत्कर्मराजसमुदाहृतं ॥ २४ ॥ अनुबध्यतेनेनेत्यनुबंधःफलं क्षयंशक्तेरर्थानांचनाशं हिंसांपरपीडां पौरुषंस्वसामर्थ्यं अनपेक्ष्यअनालोच्यकेवलंमोहादविवेकतोयदारभ्यतेकर्मतत्तामसमुदाहृतं ॥ २५ ॥ कर्तृत्रैविध्यमाह मुक्तेत्यादिना मुक्तसंगस्त्यक्ताभिनिवेशः अनहंवादीपूर्वोक्ताहंकारोक्तिरहित. धृतिर्धैर्यं उत्साहःसाधयिष्याम्येवेतिबुद्धिनिश्चयः ताभ्यांसमन्वितः सिद्ध्यसिद्ध्योः कर्मणआरब्धस्येतिशेषः निर्विकारःहर्षविषादशून्यःकर्तासात्विकउच्यते ॥ २६ ॥ रागीविषयलोलुपः अतएवकर्मणःफलंप्रेप्सतीतिकर्मफलप्रेप्सुः लुब्धःपरद्रव्यादौसंजाततृष्णस्तीर्थादौवाद्रव्यापरित्यागी हिंसात्मकःपरपीडाकरस्वभावः अशुचिर्बाह्यांतःशौचवर्जितःइष्टानिष्टप्राप्तौहर्षशोकान्वितश्चयःकर्तासराजसःपरिकीर्तितः ॥ २७ ॥ अयुक्तोऽनवहितः प्राकृतोत्यंतमसंस्कृतबुद्धिर्बालसमः स्तब्धःदंडवन्नानमतिकस्मैचित् शठःशक्तिगूहनकारी नैकृतिकोवंचकःपरावमानीवा अलसःअप्रवृत्तिशीलःकर्तव्येष्वपि विषादीसर्वदाअवसन्नस्वभावःदीर्घसूत्रीचिरकारी एकाहसाध्यंकार्यंमासेनापिनकरोतीत्यर्थः यएवंभूतःसकर्तातामसउच्यते ॥ २८ ॥

Digitized by Google